

РОЗДІЛ 3

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

УДК 347.91/.95.05(477+4)

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-10/15>

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ ТА В КРАЇНАХ ЄВРОПИ. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

FEATURES OF CIVIL PROCEEDINGS IN UKRAINE AND EUROPEAN COUNTRIES. COMPARATIVE ANALYSIS

Алімов К.О., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри цивільного права
Запорізький національний університет
orcid.org/0000-0002-5053-0945

Самойленко Г.В., д.ю.н., професор,
професор кафедри цивільного права
Запорізький національний університет
orcid.org/0000-0002-9455-1553

Тимцьо Є.І., студентка IV курсу
юридичного факультету
Запорізький національний університет
orcid.org/0009-0003-7621-6748

Статтю присвячено комплексному порівняльно-правовому дослідженню особливостей здійснення цивільного судочинства в Україні та країнах Європи, а саме Польщі, Естонії та Німеччини, задля виявлення спільних, відмінних рис реалізації в мовах кризових ситуацій, під час дії правового режиму воєнного стану в Україні зокрема. Цивільне судочинство та судова система не можуть бути зупинені не дивлячись не на які виклики, що утворюються світом, адже вона є невід'ємною частиною судової системи. В умовах кризових ситуацій таких як COVID-19 чи введення воєнного стану в країні судова система підлаштовується під сучасні реалії, актуалізуючи законодавство. Ефективною актуалізацією є прийняття державою відповідних нормативних актів.

У роботі акцентується увага на основних аспектах цивільного процесуального права України, Польщі, Естонії та Німеччини. Зокрема, проаналізовано головні елементи цивільного процесу, що включають види проваджень та європейські аналоги, ілюструючи спільність видів проваджень та напрямок до спрощення механізму провадження для малозначних справ. Також приділено увагу забезпеченню позову, розглянуто його процесуальні строки, передумови задля запобіганню ускладненню чи неможливого виконання судового рішення в подальшому. Порівняльно-правове дослідження також проводиться над інститутом доказів та забезпечення доказів в цивільному процесі України та країнах Європи. Розглядається їх види, на кого покладається тягар доказування у національному праві та мета забезпечення – побиювання пошкодження чи знищення доказової інформації. Дослідження також торкається порядку забезпечення доказів в Україні в умовах дії воєнного стану.

Розгляд даної теми визначає спільні та відмінні риси між законодавствами різних країн, України та країн Європи, а також приділяється особлива увага актуалізації законодавства в сучасних кризових ситуаціях.

Ключові слова: цивільне судочинство, цивільне провадження, забезпечення позову, докази, доказування, цивільний процесуальний кодекс, судова система, воєнний стан.

The article is devoted to a comprehensive comparative legal study of the peculiarities of civil proceedings in Ukraine and European countries, namely Poland, Estonia and Germany, in order to identify common and distinctive features of their implementation in crisis situations, in particular during the legal regime of martial law in Ukraine. Civil proceedings and the judicial system cannot be suspended regardless of the challenges posed by the world, as they are an integral part of the judicial system. In crisis situations such as COVID-19 or the introduction of martial law in the country, the judicial system adapts to current realities by updating legislation. Effective updating involves the adoption of relevant regulations by the state.

The paper focuses on the main aspects of civil procedural law in Ukraine, Poland, Estonia and Germany. In particular, it analyses the main elements of civil procedure, including types of proceedings and European analogues, illustrating the commonality of types of proceedings and the trend towards simplifying the mechanism of proceedings for minor cases. Attention is also paid to securing a claim, considering its procedural deadlines and prerequisites for preventing the complication or impossibility of enforcing a court decision in the future. A comparative legal study is also conducted on the institution of evidence and securing evidence in civil proceedings in Ukraine and European countries. Their types are considered, as well as who bears the burden of proof in national law and the purpose of securing evidence – the fear of damage or destruction of evidence. The study also touches upon the procedure for securing evidence in Ukraine under martial law.

This topic examines the similarities and differences between the laws of various countries, Ukraine and European countries, with particular attention paid to the relevance of legislation in current crisis situations.

Key words: civil proceedings, civil litigation, securing a claim, evidence, proof, civil procedure code, judicial system, martial law.

Впровадження воєнного стану в Україну, у зв'язку збройною агресією, стало викликом для функціонування всіх сфер життя, судової системи зокрема. Правосуддя в Україні не може бути зупинено за умови введення воєнного стану, адже війна неминуче призводить до посягання на права та законні інтереси фізичних і юридичних осіб, держави особливо. Ефективне реагування держави на такі порушення є відповідні нормативні акти, які адаптують цивільний процес під сьогодишні умови. Країни Європи, що мали свій досвід кризових ситуацій так само цивільно судочинство не зупинялось, адже воно є невід'ємною частиною механізму захисту прав фізичних та юридичних осіб, держави. Як і країни Європи, так і Україна підлаштовуються під виклики кризових ситуацій удосконалюючи цивільний процес, а саме запровадження спрощених процедур, дистанційного участі учасників сторін, цифрових систем та популяризація електронних доказів тощо.

Цивільно процесуальне законодавство виділяє три види проваджень, кожне з яких має свої особливості. Основним провадженням в цивільному судочинстві, за яким розглядаються більшість справ – це позовне провадження. Позовне провадження – це вид провадження в цивільному судочинстві предметом розгляду якого є спір про право цивільне, що виникає з цивільних, земельних, трудових, сімейних та житлових правовідносин, реалізується процесуальна діяльність суду та учасників судового процесу. Воно в свою чергу поділяється на спрощене та загальне позовне провадження. Наступним є наказне провадження – це особливий спрощений вид цивільного процесу, спрямований на швидкий та ефективний захист безспірних прав осіб шляхом видачі судового наказу, що одночасно є судовим рішенням і виконавчим документом. Останнім видом є окреме провадження – це вид непозовного цивільного судочинства, в порядку якого розглядаються цивільні справи про підтвердження юридичних фактів або їх відсутність, що мають значення для охоронюваних прав, свобод та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав, або підтвердження наявності чи відсутності неоспорованих прав.[13]

Цивільні спори у Республіці Польща вирішуються згідно Цивільного процесуального кодексу Польщі (Kodeks postępowania cywilnego). Кодекс як і в Україні вирішує спори, що виникають з цивільних, сімейних, трудових та житлових правовідносин.[4, стр.265] Цивільні справи існують лише у двох формах – це у судовому розгляді та у позасудовому порядку. У судовому порядку розглядаються спірні справи, про різні інтереси позивача та відповідача. У позасудовому порядку особливі тим, що вони не характеризуються розбіжністю позицій учасників. Судовий порядок розділяє такі види проваджень, як звичайне провадження – застосовується до всіх цивільних справ, та окремі провадження ті, що стосуються конкретного виду справ.[7]

Порядок здійснення цивільного судочинства в Естонії регулює Цивільний процесуальний кодекс Естонії. Більшість цивільних справ розглядаються та вирішуються в порядку позовного провадження, а саме захист всіх майнових, немайнових прав, та захист права інтелектуальної власності. Цивільний процесуальний кодекс Естонії визначає й спрощене, який вирішує справи про стягнення несплаченої авторської нагороди, орендних плат тощо.[2]

Цивільне судочинство Німеччини регулюється в основному Німецьким цивільним процесуальним укладанням. Деякі процесуальні норми містяться в законах присвячених матеріальним правовідносинам, наприклад у Цивільному і Торговому укладанні [6, стр. 47] В Німеччині виділяють дві форми проваджень – це загальне і спрощене провадження. Загальним провадженням є позовне, але виділяються спеціальні процесуальні передумови, установлені для окремих видів проваджень

або позовів, наприклад документального й вексельного провадження. Формою спрощеного провадження є судовий наказ. Судовий наказ – це «спрощений акт правосуддя, який умотивований посилається на норми права, поєднує в собі волю суду, від імені держави, і виконавчий документ, закінченість і можливість утілення якого знаходяться залежно від дії або бездіяльності боржника», зазначає в своїй праці «Особливості наказного провадження в країнах Європи» Довга М.О.. [6, стр. 48]

Після розбору основних видів цивільних проваджень в Україні та країнах Європи, доцільно розглянути, як саме забезпечуються позови, що спрямовані на захист прав, та інтересів позивача та відповідача. Цивільний процесуальний кодекс України не надає визначення поняттю «забезпечення позову». Проте існує постанова Пленуму Верховного Суду України від 22.12.2006 р. №9 « Про практику застосування судами цивільного процесуального законодавства при розгляді заяв про забезпечення позову» в якому надається визначення забезпечення доказів – це сукупність процесуальних дій, що гарантують виконання рішення суду в разі задоволення позовних вимог [12]. Загалом в усіх постановах Пленуму Верховного Суду України застосовує або таке саме визначення, або ж подібне. До прикладу у постанові Верховного Суду від 31 січня 2023 року у справі № 295/5244/22 використовується таке визначення, як забезпечення позову – це обмеження суб'єктивних прав, свобод і інтересів відповідача або пов'язаних із ним інших осіб в інтересах забезпечення реалізації в майбутньому активів правосуддя і задоволення вимог позивача (заявника) [11]. В вище наведеної постанові також наводиться мета забезпечення позову. Метою забезпечення позову є вжиття судом заходів стосовно охорони матеріально-правових інтересів позивача від неправомірних дій із боку відповідача з тим, щоб забезпечити позивачу ефективне виконання судового рішення, якщо воно буде прийнято на його користь, а також попередження можливих труднощів у подальшому виконанні судового рішення [5, стр.18]. Ч.2 ст. 149 Цивільного процесуального кодексу України регламентує, що заява про забезпечення позову можливо порушити як до пред'явлення позову, та і на будь-якій стадії розгляду справи, якщо невжиття таких заходів може ускладнити виконання рішення суду, поновлення порушених чи оспорюваних прав або інтересів позивача, за захистом яких він звернувся або має намір звернутися до суду. [13] Заява про забезпечення позову повинна бути розглянута судом не пізніше двох днів з дня її надходження без повідомлення учасників справи, крім випадків визначених кодексом випадків.

В Цивільному процесуальному кодексі Польщі (Kodeks postępowania cywilnego) ч. 2 ст. 730 надає умови за яких можливе надання забезпечення позову, а саме коли виникає загроза перешкоджає або унеможливає в подальшому виконання судового рішення, винесеного у справі або будь-яким іншим чином перешкоджатиме досягненню мети під час вирішення справи. [1] Забезпечення позову можливе до порушення провадження або під час його перебігу. Цивільний процесуальний кодекс Польщі в ст. 737 регламентує, що заява про забезпечення доказів повинна бути розглянута невідкладно, але не пізніше одного тижня з дати її надходження до суду. Також кодекс передбачає слухання заяви про забезпечення позовів, слухання якого має бути призначено протягом одного місяця з дати подання такої заяви.

Цивільний процесуальний кодекс Естонії (Tsiviilkohtumenetluse seadustik) в ч.1 ст. 377 зазначає, що суд може забезпечити позов за клопотанням позивача, якщо є підстави вважати, що невиконання забезпечення може ускладнити або зробити неможливим виконання судового рішення. Якщо забезпечення позову подається до пред'явлення самого позову до суду, тоді на позивача покладається обов'язок подати позов у строк не більше

одного місяця. Клопотання про забезпечення позову суд вирішує ухвалою не пізніше наступного робочого дня з дня подання такого клопотання. [2]

У Німеччині немає чіткого інституту забезпечення позову, замість нього існує арешт – виключно для грошових вимог стосовно рухомого або нерухомого майна та тимчасова заборона – застосовуються до предмета спору, якщо є побоювання, що зміна існуючої ситуації може перешкодити або суттєво перешкодити реалізації прав сторони. Арешт та тимчасова заборона регулюються Цивільним процесуальним укладенням, а саме розділом 5 «Арешт та тимчасова заборона» (Arrest und einstweilige Verfügung) [3]. Спершу хотілося би провести аналіз процедури арешту. Заява про арешт подається кредитором (позивачем) та повинна містити опис вимоги, включаючи зазначення суми та опис підстав для арешту. Арешт здійснюється на підставі арешту майна та особистого рахунку та якщо є підстави побоюватися, що без його накладення виконання рішення буде зірвано або ускладнено, та у разі необхідності забезпечення загрози стягнення на активи боржника. Рішення за заявою виносяться у разі усного слухання, а в усіх інших випадках виносяться постановою, зазначається в ч.1 ст. 922 Цивільного процесуального укладення Німеччини. Також суд може видати постанову про арешт, навіть якщо позов або підстави для арешту не є достовірно встановленими, за умови надання забезпечення через невідгідні умови, що загрожують опоненту [3]. Тимчасові заборони (Einstweilige Verfügungen) стосуються всіх інших спорів, крім грошового та майнового, якщо є побоювання, що без цієї заборони може бути ускладнено чи зазнати суттєвої перешкоди для реалізації прав позивача, зазначається в ст. 935 Цивільного процесуального укладення Німеччини. Тимчасову заборону має право видавати суд в якому розглядається справа, також у невідкладних випадках та якщо клопотання має бути відхилено – рішення може бути винесено без усного слухання. Тимчасова заборона може також полягати у наказі чи забороні опоненту здійснювати дії, зокрема забороні відчуження, обтяження або застави нерухомого майна або зареєстрованого судна чи судна, що будується. Для вирішення тимчасової ситуації також ухвалюється тимчасова заборона з метою врегулювання спірних правовідносин, що таке регулювання є необхідним, наприклад запобігання неминучому насильству.

Дослідивши види цивільних проваджень та інституту забезпечення позову в Україні та країнах Європи, як засіб гарантування ефективного виконання судового рішення, варто дослідити ще одне не менш важливе питання – докази та доказування. Адже саме вони забезпечують законність, обґрунтованість судового рішення та встановлення фактичних обставин справи. Докази в українському цивільному процесуальному праві має одне з ключових значень тому, що саме на підставі належних і допустимих доказів суд встановлює обставини, що має значення для ухвалення обґрунтованого рішення. Цивільний процесуальний кодекс України (ч.1 ст. 76) закріплює та визначає, що доказами є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи [13] Докази поділяються на декілька видів: письмові, речові, електронні докази, висновки експерта та показання свідків. Цивільний процесуальний кодекс в главі 5 визначає вимоги щодо доказів, для подальшого їх використання у процесі: належність доказів, допустимість, достовірність, достатність. Обов'язок доказування і подання доказів покладається на кожну з сторін справи, відповідно до ст. 81 Цивільного процесуального кодексу, оскільки кожна з сторін повинна довести обставини на які вона посилається, як на підставу своїх вимог та (або) заперечень, але кодексом наведено виклю-

чення на кого може покладатися цей обов'язок. Цивільним процесуальним кодексом окремо закріплено можливість звільнення від реалізації обов'язку доказування, тільки за умов вказаних в ст. 82. Оцінка доказів проводиться за внутрішнім переконанням суду, що ґрунтується на всебічному, повному та об'єктивному, безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів. Найбільш актуальними, на мою думку, в Україні є саме електронні докази, адже через введення бойових дій доказова база може бути знищена, ще до подання її до суду. Електронні докази можуть зберігатися на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет), що значно зменшує ризик їх втрати. Електронні докази подаються в оригіналі або в електронній копії, на яку накладено кваліфікований електронний підпис відповідно до вимог законів України "Про електронні документи та електронний документообіг" та "Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги".

У польському процесуальному праві докази та доказування регулюються Цивільним процесуальним кодексом Польщі (Kodeks postępowania cywilnego), а саме книгою першою, третім розділом. Кодекс зазначає, що предметом доказування є факти які мають суттєве значення для вирішення справи. Видами доказів є: документи, показання свідків, експертиза, слухання сторін, інші засоби доказування (наприклад груповий аналіз крові ст.305) Обов'язок доказування покладається на сторін провадження, за допомогою на які вона посилається, як на підставу своїх вимог та (або) заперечень, також суд може допустити докази, які не подавалися стороною. Достовірність та силу доказів суд встановлює опираючись на власне переконання, що ґрунтується на всебічному розгляді вже наявних матеріалів. [1] Як такого звільнення від доказування в Польщі немає, але є докази які не потребують доказування: загальновідомі докази, суд їх врахує навіть без подання їх сторонами; докази, які є загальнодоступними та докази визнані протилежною стороною під час провадження, також не потребують доказування.

Докази та процедури доказування в Естонії регулюються Цивільним процесуальним кодексом (Tsiviilkohtumenetluse seadustik), загальні положення містяться в частині 3 кодексу. Доказами в цивільному судочинстві Естонії є будь-яка інформація на підставі якої суд у встановленому законом порядку встановлює обставини, що обґрунтовують вимоги та заперечення сторін або їх відсутність, а також інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи (стаття 229). [2] Видами доказів є свідчення свідка, показання, дані під присягою учасником провадження, документальні докази, речові докази, спостереження та висновки експерта. Обов'язок доказування, згідно кодексу, покладається на кожну з сторін, оскільки вони повинні довести факти, на яких ґрунтуються її вимоги та заперечення, але, важливо, що в Естонії сторони можуть домовитися про розподілення тягаря доказування інакше, ніж передбачено законом, та про докази, за допомогою яких може бути доведений факт, якщо інше не передбачено законом. Підставами для звільнення від обов'язку доказування закріплює ст.231 Цивільного процесуального кодексу Естонії, а саме: якщо суд вважає, що даний доказ є загальновідомим то він доказуванню не підлягає; якщо протилежна сторона справи приймає доказ.

Інститут доказів в Німеччині регулюється Цивільним процесуальним укладенням та ґрунтується на принципі вільної оцінки доказів. Вільна оцінка доказів характеризується тим, що суд враховує всі наявні докази та на власний розсуд вирішує, чи є вони дійсними чи хибними. Суддя у своїй рішенні користуючись вільною оцінкою доказів повинен зазначити причини такого рішення. Цивільне процесуальне законодавство не надає чіткого формулювання доказам, а лише види: огляд, документальні

докази, свідчення свідків, висновок експерта, допит сторін. Підставами для звільнення від обов'язку доказування закріплює ст.288, 291, 292 Цивільного процесуального укладення Німеччини, а саме: якщо протилежна сторона справи визнає доказ під час усного слухання або в протоколі судді; докази, які на думку суду є очевидними; правова презумпція, тобто якщо закон встановлює презумпцію існування факту, доказ протилежного є допустимим, якщо закон не передбачає інше.[3] Якщо закони, звичаєві норми та статuti, що застосовуються в іншій державі підлягають доказуванню лише тоді, коли вони невідомі суду. Визначаючи ці правові норми, суд не обмежується доказами, наданими сторонами, він уповноважений використовувати інші джерела інформації та видавати будь-які необхідні розпорядження з метою такого використання.

Проаналізувавши інститут доказу в цивільному процесі України та країнах Європи було б доцільно також розглянути механізм їх забезпечення, метою якого є запобігання втраті, спотворенню чи інших причин пошкодження доказової інформації, яка використовується судом для захищеності прав, інтересів фізичних, юридичних осіб, а також держави. Цивільним процесуальним кодексом України визначено, що забезпеченням доказів є вжиття судом заходів за своєю ініціативою або учасників справи про закріплення у визначеному процесуальному порядку фактичних даних з метою використання їх як доказів під час розгляду цивільних справ. Опираючись на думку Є. Лезіна у статті «Закордонний досвід регулювання інституту забезпечення доказів у цивільному процесі», метою забезпечення доказів є оперативне збереження доказів, якщо є підстави припускати, що засіб доказування може бути втрачений або збирання або подання відповідних доказів стане згодом неможливим чи утрудненим. [8, стр. 94] Способом забезпечення доказів, згідно до Цивільного процесуального кодексу України, є допит свідків, призначення експертизи, витребування та огляд доказів у тому числі за їх місцезнаходженням, заборона вчиняти певні дії щодо доказів та зобов'язання вчинити певні дії щодо доказів. Ч. 3 ст. 116 Цивільного процесуального кодексу передбачає можливість ініціювання процедури забезпечення доказів незалежно від подання позовної заяви, тобто можливість забезпечення доказів є як до так і після подання позовної заяви. Заява про забезпечення доказів обов'язково розглядається в судовому засіданні в загальному порядку не пізніше 5 днів з дня її надходження до суду. Заява подається до суду в якому вже розглядається справа, а в разі подачі такої заяви до початку провадження вона подається до суду за місцем знаходження засобу доказування або за місцем, де повинна бути вчинена відповідна процесуальна дія. З впровадженням воєнного стану в Україні норми Цивільного процесуального кодексу стосовно забезпечення доказів (розділ 1, глава 5, параграф 8) не скасовуються, а навпаки супроводжуються низкою викликів: недоступність до доказової бази через окупацію або воєнні дії, труднощі через залучення свідків із-за небезпеки їх життя, обмежений доступ до інформаційних ресурсів, до державних реєстрів зокрема. Одним із викликів сьогодення для забезпечення доказів є їх збереження, оскільки вони можуть бути втрачені через окупацію чи руйнування. В Україні існує підсистема Електронний суд, яка є частиною Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. Завдяки їй кожна зареєстрована фізична чи юридична особа має доступ до матеріалів справи. З цією підсистемою значно зменшується ризик втрати фізичної доказової бази, оскільки вони обов'язково завантажуються та зберігаються в Електронному суді. Але тут також наявний нюанс, що через відсутність електроенергії та пошкодження пристроїв чи серверів може призвести до можливої втрати важливих електронних даних.

У польському цивільному законодавстві забезпечення доказів є інститутом, який дозволяє провести про-

цесуальні дії відносно доказової інформації до моменту подання позовної заяви чи вже під час розгляду судової справи, якщо є побоювання про втрату або пошкодження доказової інформації. Підставами для забезпечення доказів є побоювання, що їх отримання, передача та збереження буде неможливо або занадто ускладнено, або з інших причин – закріплює стаття 310 Цивільного процесуального кодексу Польщі.[1] Ініціатор заяви про забезпечення доказів має подати відповідну заяву до суду в якому розглядається справа, якщо ж провадження ще не почато або у невідкладних випадках, тоді така заява подається до районного суду округу де повинні бути отримані докази. Розгляд заяви про забезпечення доказів обов'язково розглядається за присутності сторін, але якщо це невідкладний випадок або не можливо ідентифікувати опонентом або невідомого його місцезнаходження, розгляд може бути дозволено без участі опонента.

У Цивільному процесуальному кодексі Естонії інститут забезпечення доказів регулюється в основному статтею 244 організовує процедуру попереднього провадження щодо доказування. Попереднє провадження ініціюється за клопотанням однієї з сторін або під час, або до початку судового розгляду, за згодою іншої сторони на це або якщо є побоювання, що старости можуть бути пошкоджені або навіть втрачені. Суд може розпочати попереднє провадження щодо забезпечення доказів, якщо особа-ініціатор доведе, що порушуються її авторські права, суміжні права або права промислової власності були порушені або існує ризик їх порушення. Відкриття попереднього провадження щодо забезпечення доказів відбувається постановою ухвали судом. У попередньому провадженні з забезпечення доказів може бути організовано спостереження, допит свідка, проведення експертизи.

У Німеччині інститут забезпечення доказів регламентований статтями 485-496а Цивільного процесуального укладення. Нормативним актом не регулюється сутність забезпечення доказів. Є.Є. Лезін в своїй статті «Закордонний досвід регулювання інституту забезпечення доказів у цивільному процесі» зазначає, що німецькі юристи характеризують цей інститут, як такий коли існують ризики, що представлення доказів стане неможливим, ускладненим сторона має право звернутися до суду для його забезпечення.[8, стр. 105] У ст. 485 Цивільного процесуального укладення визначається, що незалежно від стадії провадження у справі за клопотанням сторони може бути призначено огляд, допит свідків або експертизу, якщо га це є згода протилежної сторони або є причини побоюватися, що докази будуть втрачені або використання їх в подальшому буде ускладнено. Клопотання про забезпечення доказів повинно подаватися до суду в якому розглядається справа, якщо провадження вже розпочато. Якщо ж провадження ще не почато, в такому разі клопотання подається до суду, який, згідно з твердженнями заявника, буде компетентним розглядати справу по суті. У невідкладних випадках клопотання може бути також подане до місцевого суду, в окрузі якого перебуває особа, також заява може бути зареєстрована в Секретаріаті.

Узагальнюючи вищевикладений матеріал дослідження інститутів позову, доказів та їх забезпечення в цивільному процесу України та країн Європи мають одну ключову мету – забезпечення ефективного судового захисту прав, інтересів фізичної, юридичної особи та держави. Спільність мети реалізується з урахуванням національного законодавства кожної країни. Тому хочу визначити такі головні аспекти кожного інституту окремо:

1. Цивільне процесуальне законодавство України, Польщі, Естонії та Німеччини мають спільний предмет регулювання – це цивільні, сімейні, трудові та житлові правовідносини. Також спільною рисою є те, що в системі цивільного законодавства існує позовне (загальне) провадження для вирішення майже всіх спорів та проце-

дуру спрощеного провадження (наказне провадження або судовий наказ) для захисти неоспорюваних прав, встановлення юридичного факту тощо. Однак, лише цивільне процесуальне законодавство України чітко виділяє в процесуальному кодексі три основні види – позовне, наказне та окреме провадження, тоді як країни Європи мають лише загальний та спрощений порядок.

2. Мета забезпечення позову в Україні, Польщі, Естонії та Німеччині має спільну мету – це ефективне вирішення справи, які можуть стати від недобросовісних дій відповідача та гарантування виконання судового рішення, але регулювання цього інституту має деякі відмінності. Чіткою висвітлений термін «забезпечення позову» з чітким регулюванням є в Україні, Польщі та Естонії. Проте в Німеччині як такого інституту немає, він розділений на арешт (для грошових вимог) та тимчасову заборону (для всіх інших вимог), що свідчить про більш оптимальний підхід до кожного виду вимог. Можливість подання заяви/клопотання про забезпечення позову є також спільною ознакою – його можна подати як до, так і після початку провадження.

3. Інститут забезпечення доказів в цивільному судочинстві вищенаведених країн також має спільну кю-

чову мету- це встановлення фактичних обставин справи насамперед та забезпечення законності, обґрунтованості судового рішення. Всі суди України, Польщі, Естонії та Німеччини під час оцінки доказів спираються на внутрішнє переконання, що реалізацією принципу вільної оцінки доказів. Деякі види доказів також є спільними, до них входять: письмові, показання свідків та висновки експерта. Відмінності в свою чергу полягають у: а) деталізації – Україна надає більш деталізований перелік, ніж інші країни; гнучкість – лише Естонія дозволяє сторонам доказування домовитися про розподіл тягаря доказування.

4. Збереження доказової інформації для уникнення її пошкодження чи втрати, що є передумовою для ускладнення розгляду справи – є спільною метою для України та країн Європи в цивільному судочинстві. Усі системи вищенаведених країн надають змогу ініціювати процедуру незалежно від стадії провадження. Лише українське законодавство чітко встановлює способи забезпечення та встановлює строки розгляду. В умовах воєнного стану в Україні загалом ускладнює цивільний процес через низку викликів, збереження доказів зокрема, тому зараз активно використовується підсистема «Електронний суд».

ЛІТЕРАТУРА

1. Lex. *Logowanie borg*. URL: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/kodeks-postepowania-cywilnego-16786199> (date of access: 08.10.2025).
2. Tsiiviikohtumenetluse seadustik–riigi teataja. *Avaleht–riigi teataja*. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/103042025002> (date of access: 08.10.2025).
3. Zpo - nichtamtliches inhaltsverzeichnis. *Gesetze im internet*. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/zpo/> (date of access: 08.10.2025).
4. Бутирський, А. А. Особливості вирішення цивільних спорів у Польщі. *Держава і право*, 2012.
5. Волошкевич, В. В. Характеристика інституту забезпечення позову в цивільному процесі України. *Редакційна колегія*, 2025, 17.
6. Довга, м. О., & Самілік, л. О. Особливості наказного провадження в країнах Європи. *Південноукраїнський правовий часопис. Проблеми цивільного та господарського права*, 3, 2021, 45-51.
7. Заявлення позовів у суді. URL: <https://pol-ukr.com/uk/dochodzenie-roszczen-w-trybie-sadowym/> (дата звернення: 07.10.2025).
8. Лезін, Є. Є. Закордонний досвід регулювання інституту забезпечення доказів у цивільному процесі foreign experience in regulating the institute of providing evidence in the civil process. *Науковий вісник ужгородського національного університету*, 2018, 102.
9. Лезін, Є. Є. Поняття і зміст забезпечення доказів у цивільному процесі України. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*, 28(6-2), 2017, 93-97.
10. Пасайлюк, І. В. Забезпечення доказів у цивільному процесі України: нормативне регулювання та доктринальні аспекти. *Вісник ЛТЕУ. Юридичні науки*, 2024, 16: 31-37.
11. Постанова суду № 295/5244/22 від 31.01.2023 про забезпечення позову. *Iplex судові рішення*. URL: https://iplex.com.ua/doc.php?re_gnum=108686049&red=10000345c0c50c222cf7dde92b0c1d0a3d9c0c&d=5
12. Про практику застосування судами цивільного процесуального законодавства при розгляді заяв про забезпечення позову. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va009700-06#text> (дата звернення: 08.10.2025).
13. Цивільний процесуальний кодекс України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/conv#n7319> (дата звернення: 07.10.2025).
14. Шабалін, А. В. Позовне провадження в цивільному процесі Естонії: правозастосовчий досвід. *Вчені записки*, 30, 2023

Дата першого надходження рукопису до видання: 14.10.2025
 Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 14.11.2025
 Дата публікації: 28.11.2025